

Katowice, 15.06.2023 r.

Łukasz Tomanek

nr albumu: 8147

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Przypisywany Janowi z Janduno komentarz Fernanda Hiszpana do *De substantia orbis* Awerroesa. Edycja krytyczna opatrzona wstępem i komentarzami historyczno-filozoficznymi

Promotor rozprawy: prof. dr hab. Hanna Wojtczak

Promotor pomocniczy rozprawy: dr Maciej Stanek

Przedmiotem niniejszej pracy jest komentarz Fernanda Hiszpana do traktatu *De substantia orbis* Awerroesa, który dotychczas przypisywany był Janowi z Janduno. Praca składa się z trzech części. Pierwsza z nich nosi tytuł "Wstęp historyczny i doktrynalny" i składa się z trzech rozdziałów.

W rozdziale pierwszym omówiono postać Fernanda Hiszpana i jego twórczość filozoficzną. Przedstawiono tutaj wszystkie znane źródła będące świadectwem aktywności autora na Uniwersytecie Paryskim oraz informacje dotyczące rękopisów, w którym zachowały się znane obecnie dzieła. W dalszej części rozdziału dokonano dokładnego omówienia problemów związanych z atrybucją komentarza. Dzieło to było przypisywane w starodrukach Janowi z Janduno. Na podstawie analizy 12 przekazów rękopiśmiennych z komentarzem ustalono, że połowa przekazów jest anonimowa, zaś w 6 z nich komentarz do *De substantia orbis* przypisywany jest trzem autorom: Fernandowi Hiszpanowi, Janowi z Janduno i Piotrowi z Villach. Fernandowi Hiszpanowi komentarz przypisany jest w dwóch rękopisach, tj. Bologna, Biblioteca Universitaria di Bologna 1625 i Erfurt, Universitäts- und Forschungsbibliothek, Dep. Erf., CA 2° 346. Każdy z tych przekazów oraz obecne tam atrybucje pochodzą z XIV w. Janowi z Janduno komentarz przypisują przekazy Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana, Lat. VI 102, Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana, Lat. VI 173 i Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Barb. lat. 340. Atrybucje w rękopisach z Wenecji są wtórne, natomiast ta z rękopisu watykańskiego pochodzi z 1 poł.

XIV w. Piotrowi z Villach komentarz do *De substantia orbis* przypisywany jest tylko w rękopisie Zwettl, Zisterzienserstift, 292.

Ze względu na to, że tylko pierwszych dwóch autorów można rozpatrywać jako możliwych autorów komentarza do *De substantia orbis*, w pracy podjęto się wyjaśnienia, która z tych atrybucji jest właściwa.

Jako szczególnie ważne świadectwo wczesnego przypisania komentarza do *De substantia orbis* Janowi z Janduno omawia się rękopis Barb. lat. 340. Jak uzasadniono to w tej części pracy, fakt przypisywania dzieła Janowi z Janduno należy najprawdopodobniej tłumaczyć bliskością doktrynalną dzieła Fernanda i dzieł przypisywanych Janowi. Ponadto, na przypisanie dzieła Jandunczykowi miał wpływ fakt, że często przypisywano mu dzieła mniej znanych autorów. Sam Jan z Janduno natomiast wykorzystywał podczas swoich wykładów komentarze innych autorów, co ma swoje potwierdzenie w przebadanych w pracy źródłach.

W przypadku atrybucji Fernandowi Hiszpanowi decydującym argumentem za tym, że jest on autorem wydawanego komentarza, są świadectwa zawarte w innych źródłach, tj. w komentarzu do *Metafizyki* Fernanda i w komentarzu do *Sentencji* Johna Readinga. W pierwszym wypadku autor odwołuje się do swojego wcześniejszego dzieła, tj. komentarza do *De substantia orbis*, co pozwoliło na powiązanie ze sobą tych dwóch dzieł. W drugim przypadku w komentarzu Readinga znajduje się długi cytat *in extenso* z wydawanego dzieła, zaś na marginesie w rękopisie znajduje się informacja, że pochodzi ono z komentarza Fernanda do *De substantia orbis*.

W drugim rozdziale wstępu historyczno-doktrynalnego zajęto się komentarzem Fernanda Hiszpana w perspektywie historycznej, tzn. gatunkiem dzieła, jego źródłami i datą powstania.

Komentarz do *De substantia orbis* od strony formalnej jest rzadkim przykładem *sententia cum quaestionibus* w ramach którego łączono w integralną całość te dwa sposoby omawiania tekstu źródłowego, tj. komentarz literalny i kwestie. Taka forma komentarza pozwoliła na dokładne prześledzenie, w jaki sposób autor traktuje komentowane przez siebie dzieło. W związku z tym w trakcie badań ustalono, że Fernand nie wykorzystuje tradycyjnego podziału traktatu Awerroesa na 5 rozdziałów, ale dzieli go na 7 rozdziałów, co prawdopodobnie wpłynęło na całą późniejszą tradycję komentarzy do *De substantia orbis*.

W analizie źródeł komentarza zwrócono uwagę na cytowane przez Fernanda wprost i nie wprost autorytety, z których, poza Arystotelesem i Awerroesem, są to najczęściej Awicenna, Aleksander z Afrodyzji, Jan Filopon i Temistiusz.

Spośród autorów trzynastowiecznych w komentarzu znajduje się bezpośrednio nawiązanie jedynie do Alberta Wielkiego. Opierając się na analizie innych komentarzy powstałych w 2 poł. XIII w. ustalono, że różne problemy filozoficzne podejmowane przez Fernanda Hiszpana w komentarzu do *De substantia orbis* można powiązać z toczącymi się wówczas w Paryżu dyskusjami na takie tematy jak materia nieba, natura i istota pierwszej materii, wymiary nieokreślone materii, moc i sprawczość pierwszego poruszyciela. Pośród autorów, których stanowisko Fernand znał i z którymi dyskutował, są m. in. Tomasz z Akwinu, Siger z Brabancji, Piotr z Owernii, Idzi z Orleanu, Idzi Rzymianin i Godfryd z Fontaines.

Część historyczno-doktrynalna wstępu kończy się ustaleniami dotyczącymi *terminus post quem* i *ante quem* powstania komentarza. Przeprowadzone w pracy badania nad zależnościami doktrynalnymi pomiędzy Fernandem Hiszpanem a Idzim Rzymianina umożliwiły ustalenie czasu powstania komentarza do *De substantia orbis* na okres pomiędzy 1288 a ok. 1295 r. Ustalenie dat rocznych było możliwe dzięki odwołaniu się do dat powstania quodlibetów Godfryda z Fontaines, który w swoich dyskusjach regularnie poddawał krytyce stanowisko Idziego Rzymianina. Jak to zostało ukazane w pracy, te dyskusje należy traktować jako daty graniczne w przypadku sposobów podjęcia wybranych problemów w komentarzach Fernanda Hiszpana do *De substantia orbis* i *Metafizyki*.

Druga część niniejszej pracy stanowi wstęp edytorski, który podzielono na 5 rozdziałów. W pierwszym rozdziale dokonano szczegółowego opisu wszystkich 11 rękopisów zawierających komentarz Fernanda Hiszpana, skupiając się w sposób szczególny na kontekście powstania rękopisu i środowisku, w którym był on wykorzystywany. W drugim rozdziale znajduje się tabela porównawcza zawartości przekazów. W trzecim rozdziale przedstawione zostały zależności pomiędzy wszystkimi przekazami komentarza. Na tej podstawie dokonano wyboru podstawy edycji, jaką jest rękopis Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 845. Czwarty i piąty rozdział zawierają kolejno zasady edycji i wykaz skrótów w niej stosowany.

Edycja krytyczna wraz ze wstępem jest efektem realizowanego przeze mnie w latach 2018-2023 grantu Narodowego Centrum Nauki w ramach programu Preludium: *Przygotowanie edycji krytycznej komentarza Jana z Janduno do "De substantia orbis" Awerroesa* (2017/27/N/HS1/02528).